

ELTŰNT NYELVEK ÉS ÍRÁSOK NYOMÁBAN

(ELŐZETES KÖZLEMÉNY)

I

Az írásbeliség általánosan elterjedt felfogás szerint fontos ismertetőjegye a magaskultúráknak s ennek megfelelően az írásbeliséggel rendelkező kultúrnépeket gyakran szembeállítják az orális kultúrájú, az írásbeliséget nem ismerő törzsekkel. Az írásbeliségnek és az orális kultúrának ez a szembeállítása azonban csak az utóbbi évszázadokban, a könyvnyomtatás széles körű elterjedése után vált általánossá, az ókori görögöktől és rómaiaktól még idegen volt ez a szemlélet. Ha megvizsgáljuk a barbár népek ábrázolásainak toposait az antik néprajzi irodalomban,¹ azonnal megállapíthatjuk, hogy ezek között az írásbeliség megléte vagy használata nem játszik semmi szerepet, pedig az antik művelődéstörténetet (mint pl. az id. Pliniust természettudományi munkájában)² az írás fejlődéstörténete érdekelte. Ennek a feltűnő jelenségnek az okát bizonyára abban kereshetjük, hogy az írásbeliség szerepe az antik kultúrában sokkal kisebb volt, mint az újkori európai kultúrákban, írásbeliség és szóbeliség egymás mellett élt az ókori társadalmakban s az írásbeliség elterjedése csak a társadalom kisebb részét fogta át, továbbá a görögök és rómaiak világosan tudatában voltak írásuk idegen eredetének, végül hogy az írás ismeretét és használatát számos barbár népnél is megfigyelhették.³ Ennek következtében az írásbeliség nem vált az antik kulturális azonosságtudat olyan szilárd alkotó elemévé, amely az antik művelődés szembeállítását a barbár s köztük a steppei népekével szükségessé vagy lehetségessé tette volna.

Sőt, a jelek szerint az írásbeliség létezését a skytháknál és a sauromatáknál valóban fel is tették. Johannes Chrysostomos (kb. 347—407), aki egy ideig Konstantinopolis patriarchája volt, azt állítja egyik homiliájában, hogy «mind a skythák, mind a sauromaták . . . mind a lakott világnak még a végein lakó (népek) is lefordították a (Szentírást) mindegyik a saját nyelvére . . .» (. . . καὶ Σκύθαι καὶ Σαυρομάται . . . καὶ οἱ πρὸς αὐτὰς ἀποικισμένοι τὰς ἐσχατίας τῆς οἰκουμένης πρὸς τὴν οἰκίαν ἕκαστος μεταβαλόντες (sc. a Szentírást) γλώτταν . . .).⁴ Még ha feltesszük is, hogy Johannes Chrysostomos szemei előtt tulajdonképpen a gót bibliafordítás lebegett, s hogy az ebben a korban gyakran skytháknak nevezett gótokat az ókori skythákkal azonosította, ez

¹ Vö. pl. K. Trüdinger: Studien zur Geschichte der griechisch-römischen Ethnographie. Basel 1918. 175.

² n.h. VII. 192 skk. Vö. E. Norden: Die germanische Urgeschichte in Tacitus' Germania.³ Berlin 1923. 215.

³ Vö. pl. E. Norden: id. m. 202.

⁴ Ὀμιλία λεχθεῖσα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐπὶ Παύλου. M. v. 63, col. 501. Vö. M. Ebert: Südrussland im Altertum. Bonn—Leipzig 1921. 109.

a körülmény sem változtat semmit azon a tényen, hogy ő az antik skytháknál és sauromatáknál írásbeliség létezését tette fel. Ez az elképzelés azonban nyilvánvaló ellentmondásban áll a nyelvtörténeti kutatásnak azzal a nézetével, amely szerint sem a skythák, sem a sauromaták nem hagytak hátra írásos emlékeket.

II

Az utóbbi évtizedek folyamán ezen a téren jelentős változás következett be. A régészeti kutatások eredményeképpen több olyan feliratos lelettárgy is került napvilágra, amelyek arról tanúskodnak, hogy az antik steppei törzsek nem sorolhatók az írásbeliséget nem ismerő népek közé.

Régóta ismert az a tény, hogy számos, a skytha királysírokban talált, aranyból vagy ezüsből készített lelettárgyon görög feliratok olvashatók.⁵ Ezek a rövid szövegek tartalmi szempontból három csoportra oszthatók. Az első csoportba olyan feliratok tartoznak, amelyek e tárgyak korábbi birtokosaira vonatkoztathatók, mint pl. *EPMEΩ* vagy *ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΗΗΡΜΩΝ-ΑΝΤΙΣΘΕΝΕΙ*.⁶ A második csoport mester- vagy műhely-feliratokból áll, ilyen többek közt *ΤΑΡΟΥΛΑΣ ΕΠΟΙΕΙ* vagy *ΠΑΙ* a Kul-Oba-i arany szarvason.⁷

A *ΠΑΙ* felirat bizonyára a *ΠΑΙ<ΠΙΣΑΛΕΟΣ>* név rövidítésének tekinthető s így az arany szarvas készítési helyéül I. Pairisades (i. e. 349/348—310/309) királyi műhelyét jelöli meg. Pairisades nevének hasonló rövidítései a királyi műhelyben készített agyagedényeken is előfordulnak.⁸ E felirat történeti szempontból is fontos tanulságokkal szolgál. Egyrészt lehetővé teszi a Kul-Oba-i lelet pontos keltezését, másrészt értékes tanúbizonytságot nyújt a bosporosi-skytha kapcsolatokra vonatkozólag. A Kul-Oba-i arany szarvas valószínűleg Pairisades készíttette királyi műhelyében ajándékolta a Bosporos közelében uralkodó skytha király vagy törzsfő számára, hogy támogatását megnyerje magának.

A skytha királysírokban talált lelettárgyak görög feliratainak ez a két csoportja bizonyára nem áll közvetlen kapcsolatban a skythák írásbeliségének problémájával. Ezzel szemben a harmadik csoport ebből a szempontból is figyelemreméltó. Ez a csoport tulajdonos-feliratokat foglal magába, amelyekben a tulajdonos neve genitivusban jelenik meg.

Így e feliratokból megismerhetjük több skytha király nevét. A Kul-Oba-i skytha király neve görög átírásban és genitivusi alakban *ΠΟΡΝΑΧΟ*⁹ írásképpen jelenik meg, amely egy óiráni **Purnāxva-* 'életerővel teli' névalakot tükröz. A Solocha-i skytha király nevét az egyik feliratban *ΛΟΧΟ*, a másik feliratban a görögösített *ΛΥΚΟ* alakban¹⁰ olvashatjuk. A *ΛΟΧΟ* alakot az óiráni **Luxva-* < **Ruxva-* 'fényesség' (a **rauk-* 'világítani' tőből) szóra

⁵ Vö. *M. Ebert*: id. m. 127, 135, 136, 137; *M. Rostowzew*: *Skythen und der Bosporus*. Berlin 1931. 339, 343, 373.

⁶ *M. Ebert*: id. m. 127, 136; *M. Rostowzew*: id. m. 343.

⁷ *M. Ebert*: id. m. 137; *M. Rostowzew*: id. m. 339.

⁸ Vö. pl. *V. F. Gaydukevich*: *История античных городов Северного Причерноморья. Античные города Северного Причерноморья*. I. Moskva—Leningrad 1955. 111 irodalommal.

⁹ *M. Ebert*: id. m. 135; *M. Rostowzew*: id. m. 339.

¹⁰ *M. Ebert*: id. m. 127; *M. Rostowzew*: id. m. 373.

vezethetjük vissza. Nyelvtörténeti szempontból különösen érdekes egy harmadik skytha királynév: *ΕΗΒΑΝΟΚΟΟΥ*¹¹, amely az északiráni **xšaiwan-* 'király, uralkodó' szó *-ka-* képzővel képzett származéka. Ezek a görög feliratok a skytha királyok udvartartásában nyilvánvalóan adminisztratív funkciót tölthettek be és bizonyára az első kísérletnek tekinthetők arra, hogy a görög írásbeliséget a skytha társadalom szolgálatába állítsák.

Ez a kísérlet valószínűleg nem maradt elszigetelt eset. Az i. e. II. század végéről származik egy márványlapra vésett görög felirat töredéke, amelyet Simferopol közelében, Kermenčik gorodiščén találtak s amely szemmel láthatólag Skiluros skytha király valamilyen tetteről tudósított: *Βασιλεὺς Σκίλωνρος βασιλεύς βασιλείων* τὸ λ' εἰσαυτῷ βασιλείας [ἔτος . . . «Skiluros király, a [királyok] királya], királyságának 30. [évében . . . ».¹² Ez a felirat már a görög írásbeliség teljes értékű használatát mutatja az ekkor a Krím felszigeten fekvő skytha hatalmi központban. Ugyanakkor ez ideig semmi jele sem került elő annak, hogy a skythák a görög ABC felhasználásával saját, iráni nyelvű írásbeliséget hoztak volna létre.

III

Ez azonban nem jelenti azt, hogy erre más írások felhasználásával sem tettek volna kísérletet. Az iráni Kurdistanban Sakkez mellett felfedezett skytha királysírban talált lelettárgyak között van egy ezüst tál töredéke, amelyre egy hieroglifikus jellegű írással 3 sorból álló feliratot karcoltak be.¹³ A felirat (1. kép) 48 írásjelből áll. Ebből 33 jel azaz a jelek csaknem 70%-a azonosítható hieroglif-hettita írásjelekkel, de a többi 15 hieroglifa is levezethető a hieroglif-hettita írásból. Ennek a szoros összefüggésnek az alapján nagy valószínűséggel feltehető, hogy a Sakkez-i felirat írásjeleinek hangértéke (vagy esetleg logografikus jelentése) azonos vagy hasonló volt a megfelelő hieroglif-hettita írásjelekéhez. Ha ezt figyelembe véve behelyettesítjük a hieroglif-hettita írásjelek hangértékeit (vagy logografikus jelentését) a Sakkez-i felirat szövegébe, akkor a következő szöveget kapjuk:

- 1 *pa-ti-na-sa-nà tà-pá wá-s₆-na-m₅ XL was-was-ki XXX*
ár-s-ti-m₅ š₃-kar-kar (HA) har-s₆-tu₅ LUGAL
- 2 *par-ti-ta₅-wa₅ ki-š₃-a₄-á KUR-u-pa-ti QU-wa-a₅*
- 3 *i₅-pa-š₂-á-m₂*

Bár a hieroglifikus jellegű írás orthográfiája nem teljesen világos, a szöveg nyelvének iráni jellege mégis félreismerhetetlen: óiráni. E felismerés figyelembevételével a fenti átírást a következőképpen értelmezhetjük nyelvi szempontból:

- 1 *patinasana tapa. vasnam: 40 vasaka 30 arzatam šikar*
UTA harsta XŠAYAI.

¹¹ M. Rostovtzeff: *Iranians and Greeks in South Russia*. Oxford 1922. 135.

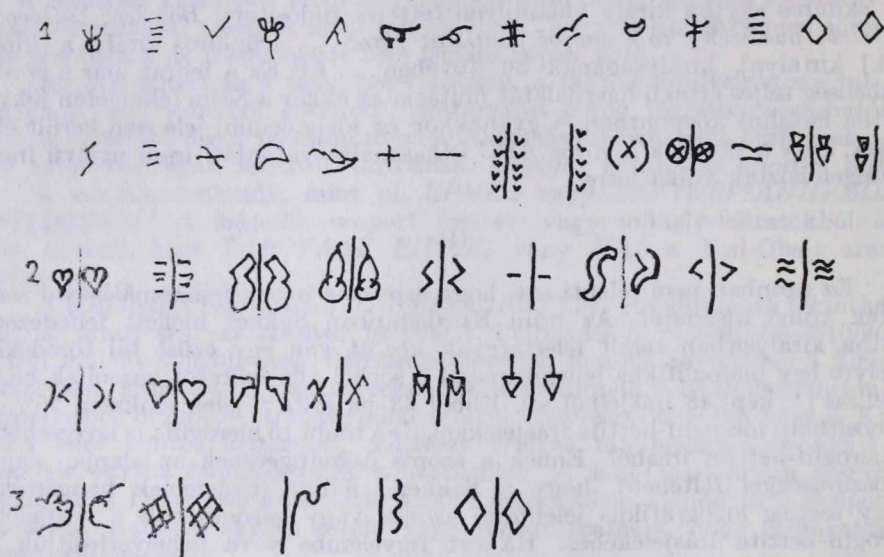
¹² P. N. Suč: *Скульптурные портреты скифских царей Скилура и Палака. КСИИМК 12 (1946) 44.* Minthogy Skiluros VI. Mithridates rivalisa volt, címének fenti kiegészítése bizonyára valószínűbb, mint az, amelyet korábban javasoltak.

¹³ Közzétette R. Ghirshman: *Notes iraniennes IV. Le trésor de Sakkez. Artibus Asiae 13 (1950) 187—188, 9—11. kép.* Vö. még R. Ghirshman: *Tombe princière de Ziwiyé et le début de l'art animalier scythe. Paris 1979.*

2 *Partitava xšaya DAHYUupati XVva-*
3 *ipašyam.*

Fordítás:

- 1 Beszolgáltatott tál. Érték: 40 borjú 30 ezüst sekel.
És átnyújtatott a királynak.
- 2 Partitava királynak, az ország urának tu-
- 3 lajdona.

1. kép. A Sakkez-i ezüst tál felirata

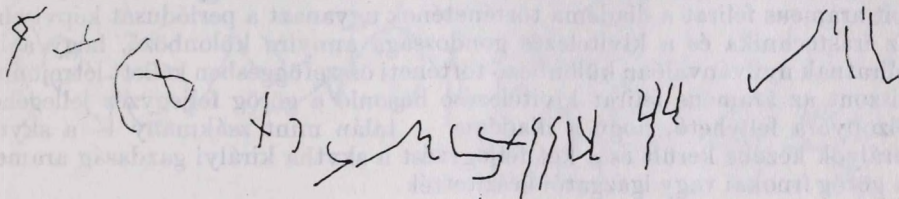
Ez a felirat szemmel láthatólag az asszír források Partatua, a görög történeti irodalom Protothyés skytha királyának, az i. e. VII. században Manna ország urának, az udvartartásából származó adminisztratív feljegyzés. Ha figyelembe vesszük az írás jellegét és a hieroglif-hettita írásos emlékek időbeli és területi elterjedését, kézenfekvő lenne arra gondolni, hogy a Sakkez-i feliratot Partitava király egyik hettita írnoke készítette. Vannak azonban olyan fontos érvek is, amelyek határozottan ez ellen a feltevés ellen szólnak. Rá kell mutatni elsősorban arra, hogy a Sakkez-i felirat írásrendszere csak részben egyezik a hieroglif-hettita írással, azaz a két ABC nem teljesen azonos. Azután azt sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a Sakkez-i szöveg nem hieroglif-hettita (vagy hieroglif-luwiyai) nyelven, hanem egy óiráni nyelvjárásban, mégpedig nyilván az előázsiai skythák nyelvén íródott. E döntő fontosságú tényeket azzal a feltevéssel lehet leginkább megmagyarázni, hogy a hieroglif-hettita írást a skythák már korábban megismerték és átvették és a saját nyelvük írására bizonyos mértékben átalakították. Ezt az elméletet valóban alá is támasztják azok a hieroglifikus feliratok, amelyeket a gerendasíros kultúra edényein fedeztek fel.¹⁴ Ezek közül kettő, a Pereyezdnya-i és a Nikopol

mellett fekvő Serko-i, értelmezhető is: az egyik 8, a másik 10 írásjelből áll, nyelvük még ősráni.¹⁵

Kelet-Európa iráni nyelvű steppei törzsei a hieroglif-hettita írást minden valószínűség szerint az i. e. II. évezred második felében vehették át és igazíthatták nyelvükhöz. Így ezt az írásrendszert már továbbfejlesztett formájában vihették magukkal Elő-Ázsiába, s az ebben a formában jelenik meg ott Sakkezben. Ha a skytha nyílhegyeken található hieroglifikus jellegű jeleket ennek az írásnak az emlékei közé sorolhatjuk (nem pedig tamgákat kell látni bennük), akkor ez a hieroglif-hettita eredetű hieroglifikus írás a skytháknál valószínűleg később is használatban maradt.

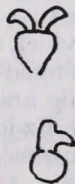
IV

Úgy látszik azonban, hogy a skythák egyidejűleg és párhuzamosan a hieroglif-hettita írással az órameus ABC-ével is megismerkedtek. Krivoy Rog-nál egy kurgánban egy arany abroncsdiadéma került napvilágra,¹⁶ amelyre egy arameus feliratot karcoltak be. Ennek szövege következőképpen olvasható: *zkn dr zwzn I C lšbut mlk'*.¹⁷ Ez tisztán arameus nyelvű szöveg (2. kép), amely-

2. kép. A Krivoy Rog-i arany abroncsdiadéma arameus felirata

nek fordítása a következő: «Ez a diadéma 100 zūz. A király parancsára» A diadéma jelenlegi súlya 577 gr., azonban az abroncs egy része hiányzik, így az eredeti súlya 600 gr-nál több lehetett. Az arameus feliraton kívül még további két feljegyzés figyelhető meg. Az egyik felirat két hieroglifából áll (3. kép),

3. kép. A Krivoy Rog-i arany abroncsdiadéma hieroglifikus felirata

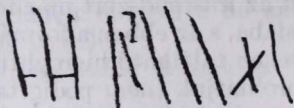
¹⁴ A. A. Formozov: Сосуды срубной культуры с загадочными знаками. ВДИ 1953, 1. 193 skk.

¹⁵ Ld. erről 1972. április 19-én a Wiener Sprachgesellschaft előtt tartott előadásomat: «Protoiranische, skythische und sarmatische Inschriften in Ost- und Mitteleuropa».

¹⁶ A. P. Mancevič: Золотой венец из кургана на р. Калитве. Известия на Археологический Институт 22 (1959) 57 skk., 1. kép, 4a—b, 5.

¹⁷ L. erről 1964. január 6-án a XXVI. Nemzetközi Orientalista Kongresszuson New Delhiben tartott előadásomat: «Eine neue aramäische Inschrift aus dem Fund von Krivoy Rog».

amelyek valószínűleg urartui eredetűek és II. Rusa és III. Sarduri hieroglif-devizáival vethetők össze. A másik (4. kép) görög feljegyzés, amelyet a következőképpen lehet olvasni és értelmezni: $\Delta H \nabla III XI$ azaz «153 drachma 1

4. kép. A Krivoy Rog-i arany abroncsdiadéma görög felirata

chalkus».¹⁸ Ha attikai drachmákkal számolunk, akkor 664 gr adódik a diadém eredeti súlyául. Ebből az következik, hogy az arameus felirat az arany abroncs súlyát nehezebb súlyegységben, talán aigina drachmában adja meg.

Így tehát a Krivoy Rog-i arany abroncsra karcolt három feljegyzésben három különböző írás- és kultúra-hagyomány folyik egybe. A diadéma eredetileg III. Sardurinak, az utolsó urartui királyok egyikének, II. Rusa fiának a kincseihez tertozhatott. A királydevizákat (= Sarduri, Rusa <fia>) udvartartásában véshették az abroncsra. Kevéssé valószínű, hogy a sebtében bekarcolt arameus felirat a diadéma történetének ugyanazt a periódusát képviselné. Az írástechnika és a kivitelezés gondossága annyira különböző, hogy a két feliratnak nyilvánvalóan különböző történeti összefüggésben kellett létrejönnie. Viszont az arameus felirat kivitelezése hasonló a görög feljegyzés jellegéhez. Bizonyára feltehető, hogy a diadéma — talán mint zsákmány — a skytha királyok kezébe került és a két feljegyzést a skytha királyi gazdaság arameus és görög írnokai vagy igazgatói készítették.

V

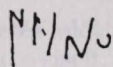
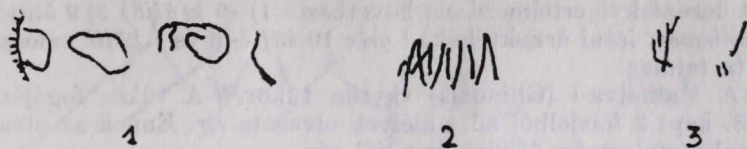
Van azonban annak is nyoma, hogy az arameus ABC-ét a steppei törzsek, már korábban megismerték és — akárcsak a hieroglif-hettita írást — a saját iráni nyelvük írására is felhasználták. Ugyancsak a gerendasíros kultúra területén, Proleyka falunál került elő egy edény, amelyre órameus ABC-ben, de ósírani nyelvű feliratot karcoltak.

Ez az íráshagyomány a Volga-vidék sauromatáinál folytatódott, akiknek régészeti hagyatékában néhány edényen feliratokat fedeztek fel. Ezeket a rövid, bekarcolt feljegyzéseket mindig arameus ABC-ben írták, azonban iráni neveket vagy szavakat tartalmaznak. Ez ideig 6 ilyen felirat vált ismeretessé:¹⁹ 1) *nypt* < **Nāfyapati*- (vagy 'nemzettségfő') (5. kép), 2) *gwnynys* < **Gau-nyanaiča*-, 3) *zynsyn* < **Zainačaina*-, 4) *whnys* < **Vahunaiča*-, 5) *'pyn* < **Āpaina*-, 6) *mdp* < **Madupa*- (vagy 'borívó').

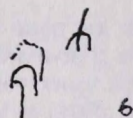
Ennek az arameus eredetű kimmer-skytha írásbeliségnek az elterjedése és használata az i. e. I. évezred közepe táján az egész európai steppe-területet átfoghatta. Emlékeivel mindenesetre a Kárpát-medencében a Nagy Alföld iráni steppei törzseinél is találkozunk. Elsősorban a következő leleteket lehet megemlíteni.

¹⁸ E felirat ezideig észrevétlen maradt.

¹⁹ K. F. Smirnov: Савроматы. Moskva 1964. 122 skk., 62/22a, 63/9a, 64/a, 65/14, 65/22a, 68/5 kép.

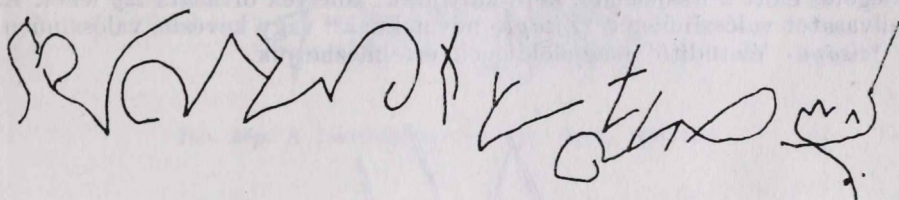

100

5. kép. 1—6: sauromata edényfeliratok

1) A Nyíregyháza-i bögre.²⁰ Arameus ABC-ben írt, 16 írásjelből álló egysoros felirat (6. kép), amely a következőképpen olvasható:

6. kép. A Nyíregyháza-i bögre felirata

lyš whš wšt py hw zwy

Ez az olvasat a következőképpen értelmezhető:

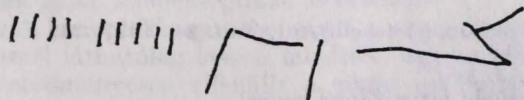
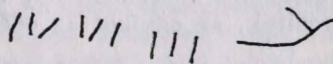
laiša varša vaštu pāya huzavya

«Tölts, hozz italáldozatot, igyál kívánságod szerint, lakjál jól!»

2) Szentes-Vekerzug, 14. sír, edénytöredék.²¹ Írásjelekből és számjegyekből álló 2 sor (7. kép):

1. sor *k III III III*

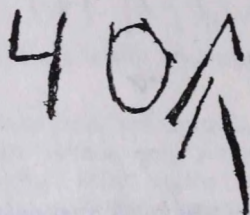
2. sor *'h IIIII IIII*

7. kép. A Szentes-Vekerzug-i edénytöredék felirata

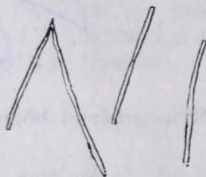
A felirat kézenfekvő értelmezése a következő: 1) «9 *k(āfič)* 2) 9 *āh(ič)*». *Kāfič* és *āhič* jólismert iráni úrmértékek: 1 *grēv* 10 *kāfič*-ot és 1 *kāfič* valószínűleg 10 *āhič*-ot tartalmaz.

3) A Makfalva-i (Ghindari) skytha tükör.²² A tükör fogóján látható felirat (8. kép) 3 írásjelből áll, amelyek olvasata *štr*. Ennek az olvasatnak a nyilvánvaló értelmezése **Čiθrā*, egy női név.

8. kép. A Makfalva-i (Ghindari) skytha tükör felirata

4) A Tiszavasvári-Dózsa-i táltöredék.²³ Az edényfenék külső felületére a kiegészítés előtt 3 írásjel (9. kép) karcoltak, amelyek olvasata *zzy* lehet. Ezt az olvasatot valószínűleg a **Zizāyu*- névalaknak²⁴ vagy kevésbé valószínűen a tál **zizāyu*- 'életüdítő' megjelölésének értelmezhetjük.

9. kép. A Tiszavasvári-Dózsa-i táltöredék felirata

VI

A Nagy Alföldnek és a szomszédos területeknek ezek az írásos emlékei fontos tanúbizonyságai az arameus eredetű kimmer-skytha írásbeliség elterjedésének és sokoldalú használatának. Sőt úgy látszik, hogy ennek az írásnak az ismerete a skytha hatalom összeomlása után a sarmata-alán vándorlás folyamán sem merült feledésbe. Egy i. sz. IV. századi iazyg sírban Ladánybenénél (Kecskemét közelében) egy edény²⁵ került napvilágra, amelyre két feliratot karcoltak, az egyiket az edény kiegészítése előtt, a másikat pedig a kiegészítés

²⁰ I. Lengyel: Früheisenzeitliche inschriftliche Denkmäler. Acta Ant. Hung. 16 (1968) 105 sk., 1–2 kép.

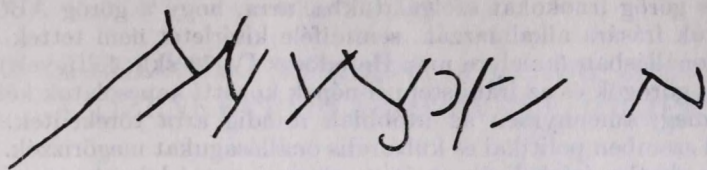
²¹ Marton E.: Írásjelek késővaszkori leleteken. Ant. Tan. 24 (1977) 34, 4. kép.

²² Marton E.: i. m. 28, 1–2. kép.

²³ Lengyel I.: i. m. 107 skk., 3. kép.

²⁴ Ez a név összevethető a későbbi iazyg *Zizais* névvel.

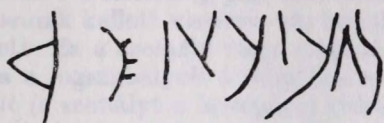
²⁵ Nagyfalusy L.: Ógörögbetűs feliratok az alföldi sírleletekben. Kny. a Kalocsai Szent István Gimnázium Évkönyvéből 1940–1941. 3–15.

10a. kép. A Ladánybene-i edény régibb felirata

után.²⁶ A kiégetés előtt bekarcolt felirat (10/a. kép) még az arameus írás hagyományát képviseli. 8 írásjelből áll, amelyek *hšwdrkrn*-nak olvashatók és az iráni *xšudrakaran* 'bortöltő' kifejezésének (személynév vagy az edény megjelölése) értelmezhetőek. A kiégetés után bekarcolt feliratot (10/b. kép) azonban már germán runáírással írták. Ez 9 betűből áll, amelyek olvasata a következő:

waiuki kos

10b. kép. A Ladánybene-i edény újabb felirata

Ez az írásképek kétségtelenül a *Vayuki kos* 'Vayuk edénye' iráni syntagmát adja vissza. Így ez a második Ladánybene-i felirat azt mutatja, hogy a iazygok, akik szoros kapcsolatban állottak a germánokkal, elsősorban a quadokkal, az i. sz. IV. században kísérletet tettek arra, hogy a skytháktól öröklött, arameus eredetű írást felváltsák a germán runáírással.

VII

Az antik steppei népek tárgyalt írásos emlékei néhány általános történeti következtetés levonását is lehetővé teszik. Az i. e. II. évezred vége felé a törzsek társadalmi és gazdasági fejlődése már elérte azt a fokoz, amelyen a gazdasági és a társadalmi szervezettség az írásbeliség bevezetését lehetővé tette vagy egyenesen megkövetelte. E törzsek tényleg kísérletet is tettek arra, hogy a hieroglif-hettita írást és az arameus ABC-ét, azaz azt a két írásbeliséget, amelyet a Kaukázus területén keresztül megismerhettek, mindennapi életükbe bevezessék és nyelvük írására alkalmazzák. Ez az utóbbi törekvésük feltétlenül figyelemreméltó, mert a délibb, megtelepült indoiráni népek csak sokkal később tudták saját írásbeliségüket létrehozni.

A hieroglifikus írásbeliséget a steppei népek az i. e. V. századtól kezdve szemmel láthatólag lassan feladták, ugyanakkor azonban az arameus-skytha írás eredményesen ellenállt a görög hatásnak. Ha a skytha királyok talán

²⁶ Mint ezt *Banner J.* (*Nagyfalusynál*, -i. m. 7) megállapította.

fogadtak is görög írnokokat szolgálatukba, arra, hogy a görög ABC-ét saját iráni nyelvük írására alkalmazzák, semmiféle kísérletet nem tettek. Ebben a szellemi ellenállásban (amelyre már Herodotos IV 76 skk. felfigyelt) egyrészt bizonyára a görögök és az iráni steppei népek közötti kapcsolatok kétarcúsága nyilvánul meg, amennyiben az utóbbiak mindig arra törekedtek, hogy az előbbiekkal szemben politikai és kulturális önállóságukat megőrizték. Másrészt az arameus-skytha írásbeliség az iráni steppei nomádoknak az iráni népek világához való tartozását juttatta kifejezésre, amely túlnyomórészt az arameus írás alapján teremtette meg az egykori Óperzsa Birodalom hatalmas területén különböző írásbeliségeit. Talán ez a vázlatos előzetes közlemény is szemléltetheti, hogy az ismertetett írásos emlékek korábban nem sejtett bepillantást tesznek lehetővé az iráni steppei népek művelődéstörténetébe és történeti kapcsolataiba.